

AB Komisyonu 2007 Yılı Türkiye İlerleme Raporu

Naib ALAKBAROV

Dokuz Eylül Üniversitesi / Siegen Üniversitesi

AB Komisyonu 06.11.2007 tarihinde AB Konseyi ve AB Parlamentosuna sunacağı toplam 82 sayfalık “2007 yılı Türkiye İlerleme Raporu”nu açıkladı.

Açıklanan raporun ön sözünde bu raporun kısaca 1) Türkiye ile AB arasındaki ilişkileri; 2) Türkiye'nin AB tam üyeliği için gereken siyasi koşulların durumunu; 3) Türkiye'nin AB tam üyeliği için gereken ekonomik koşulların durumunu ve 4) AB Antlaşmalarında, yasalarında ve Birlik politikalarında belirtilen üyelik için gereken koşulların Türkiye açısından değerlendirilmesinin yapıldığı belirtilmektedir. Açıklanan rapor 1 Ekim 2006 yılından Ekim 2007 yılına kadar olan durumu göz önüne almaktadır. Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler özellikle Aralık 2006 yılında AB Konseyi'nin Türkiye'nin Kıbrıs Rum Kesimi ile ilişkileri çerçevesinde Türkiye'nin Ankara Ortaklık Anlaşması'ndan kaynaklanan hükümlerin AB'ye yeni tüm ülkelere uygulanacağını öngören Ek Protokolün Kıbrıs Rum Kesimi ile imzalanmaması sebebiyle 8 konu başlığında müzakerelerin dondurulduğuna değinilmektedir¹. Bu dönem boyunca ilave dört konu başlığında (bilim ve araştırma; sanayi politikası; istatistik ve finansal kontrol) müzakerelerin açıldığı ve bir konu başlığında (bilim ve araştırma) müzakerelerin geçici olarak kapandığı belirtilmektedir. İlâveten 14 konu başlığında müzakerelerin açılabilmesi için gerekli hazırlık çalışmalarının tamamlandığı da raporda yer almaktadır.

Gümrük Birliği AB ile Türkiye arasındaki ticaret hacmini 85 Milyar Dolara çıkarmıştır. Rapora göre AB Türkiye'den dış ticaret önündeki teknik engellerin kaldırılmasını, ithalat lisansları, fikri haklar ve devlet yardımları konusunda gerekli adımları atmasını istemesine karşın özellikle canlı hayvan ve et ve diğer hayvan mamülleri

¹ Müzakereleri dondurulan sekiz konu başlığı şöyledir: 1) Malların serbest dolaşımı; 2) Kuruluş hakkı ve hizmet sağlama özgürlüğü; 3) Finans hizmetleri; 4) Tarım ve kırsal kalkınma; 5) Balıkçılık; 6) Ulaştırma politikası; 7) Gümrük birliği; 8) Dış ilişkiler.

ithalatında hiçbir ilerleme sağlanmadığına değinilmektedir.

Üyelik öncesi finans programı (Instrument for Pre-accession Assistance) kapsamında, 2007 yılında Türkiye'ye 500 milyon Euro ayrılmıştır. Ayrıca imzalanan iki finansman anlaşması ile AB tarafından teşvik edilen projeler için 2006 Yılı Toplumsal Programı çerçevesinde (National Programme) 370 milyon, sivil toplum diyalogunu teşvik için 21.5 milyon ve Türkiye'nin Birlik programlarına ve temsilciliklerine katılması için 62 milyon Euro tahsis edilmiştir.

Raporda 2007 yılındaki Türkiye Parlamento seçimlerine değinilmekte ve Türkiye'nin siyasi ve anayasal krizi başarıyla atlattığı yer almaktadır. %10'luk baraj sisteminin Avrupa'da uygulanan en yüksek baraj olduğu ve 2007 yılı seçimleri ile oluşan parlamentonun temsil oranının bir önceki seçimlere göre arttığı belirtilmektedir.

Rapora göre Türkiye'de yönetimin merkezde toplanmayı yerlere dağıtılması konusunda hiçbir ilerleme sağlanmamıştır.

Milli Güvenlik Kurulu kadrosu 408 kişiden 224 kişiye ve bunların içinde asker personel 26 kişiden 12 kişiye inmiştir. Fakat rapora göre Silahlı Kuvvetler iç ve dış politikayı önemli derecede etkilemeye devam etmektedir ve parlamentonun, askeri bütçe ve harcamalar üzerindeki kontrolünü artıracak bir ilerleme kaydedilmemiştir. Rapor Parlamentonun Plan ve Bütçe Komisyonunun silahlı kuvvetler bütçesini genel anlamda görüştüğünü söylemektedir. Jandarmanın sivil faaliyetlere katılması durumunda jandarma üzerinde sivil kontrolü artıracak hiçbir ilerleme kaydedilmediği ifade edilmektedir.

Türkiye'nin yargı sisteminin daha iyi çalışmasını sağlayacak önemli adımlar atılmıştır. Bunlar internet alt yapı sisteminin geliştirilmesi ve yargının bütçeden aldığı payın artırılmasıdır. Fakat rapora göre Türkiye'deki yargı bağımsızlığı konusunda yeterli ilerleme sağlanmamıştır. Raporda Hakim ve Savcılar Yüksek Kurulu

(HSYK) ve Adliye müfettişlerinin Adalet Bakanlığında bağımsız hale getirilmesine değinilmektedir.

İnsan Hakları Üzre Avrupa Konvansiyonunun (ECHR) 14 No'lu Protokolünün Ekim 2006 yılında parlamento tarafından onaylandığı; Sivil ve Siyasi Haklar Üzre Uluslararası Anlaşmanın (ICCPR) 1. İhtiyari Protokolünün 2004 yılında imzalandığı, 2006 yılı Kasım ayında T.B.M.M. tarafından onaylandığı ve 2007 yılı Şubat ayında da yürürlüğe girdiği belirtilmektedir. Fakat İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Konvansiyonunun İhtiyari Protokolünün 2005 Eylül ayında imzalanmasına karşın hala TBMM tarafından onaylanmamıştır. Rapor'da İnsan Hakları Üzre Avrupa Konvansiyonunun 3 ilave protokolünün imzalanmadığına değinilmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde 1 Eylül 2006 ile 31 Ağustos 2007 döneminde açılan dava sayısında bir önceki dönem ile kıyaslandığında artış görülmüştür. Açılan davaların 2/3'ü adil olmayan yargılama ve mülk edinme hakkının sınırlandırılması işlemlerini kapsamaktadır. Rapor'da genelde Türkiye'nin izlenen dönemde uluslararası anlaşmaların ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının parlamento tarafından onaylanması konusunda önemli adımlar atmasına karşın bu adımların yetersizliğinden bahsedilmektedir.

İzlenen dönemde işkence ve kötü muamele olaylarında önemli azalmalar görülmüştür. Rapor'da işkence ve kötü muamelenin hala görüldüğünden bahsedilmektedir. Türklüğe, Cumhuriyete, devletin organ ve kurumlarına karşı hakareti hükme bağlayan Ceza Kanunu'nun 301. Maddesinin AB hükümlerine uygun hale getirilmesi gerektiği talep edilmektedir. Aynı zamanda şiddet içermeyen ifadelerle yönelik davalara temel teşkil ettiği için 215, 216, 217, 220 ve 288 No'lu Türk Ceza Kanununun maddelerinin de gözden geçirilmesi istenmektedir.

Rapor'da Türkiye'de toplantı özgürlüğünün Avrupa standartlarına uygun olduğuna değinilmektedir. Buna ilave olarak din ve ibadet özgürlüğünün garanti altına alınması konusunda gelişmelerin yaşandığı raporda yer almaktadır. Özellikle devlet yöneticilerinin müslüman olmayanlarla olan görüşmelerine raporda değinilmektedir. Fakat Rapor, Hrant Dink cinayeti

ve Malatya olaylarına değinmekte ve müslüman olmayanların din ve ibadet özgürlüğünün arzu edilen seviyeye ulaştırılması konusunda alınması gereken önlemlerden söz edilmektedir.

Rapor Türkiye'nin çocuk haklarının geliştirilmesi konusunda önemli gelişmeler kaydettiğinden de bahsetmektedir. Rapora göre çalışan çocuk sayısı 1999 yılındaki %10,3'ten 2006 yılında %5,9'a indirilmiştir, fakat tarımda ve sokaklarda çocukların çalışması hala da yaygın olarak görülmektedir. Eğitim alanındaki gelişmeler Türkiye'de ilk okullarda 2005-2006 eğitim yılında %5 olan cinsiyet farkını 2006-2007 yılında %4,6'ya indirmiştir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının çocuk yoksulluğu ile mücadele kapsamında ulusal bir strateji oluşturduğundan da söz edilmektedir. Fakat tüm bu gelişmelere rağmen ilkökula kayıt yaptıрма oranının %90'da kaldığı raporda yer almaktadır.

Türkiye Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ile imzaladığı anlaşmaları, özellikle örgütlenme, grev ve toplu sözleşme haklarını gereğince uygulamamaktadır. Türkiye Avrupa Sosyal Şartının (European Social Charter) örgütlenme ile ilgili 5. ve toplu sözleşme ile ilgili 6. maddesindeki rezervlerini hala kaldırmamıştır. Türkiye sendikal haklar konusunda, genel olarak AB standartlarına ve ILO sözleşmelerine uygun yasal düzenlemeler yapmalıdır. Kayıtdışı ekonomi oranının yüksekliği dolayısıyla çalışanların yarısından fazlası sosyal güvenlik sistemi dışındadır.

Rapor Türkiye'de azınlık haklarının korunması konusunda hiçbir ilerleme sağlanmadığından bahsetmektedir. Rapora göre Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Organizasyonu Milli Azınlıklar Yüksek Komiserleri (The OSCE High Commissioner on National Minorities (HCNM)) Aralık 2006 yılındaki Türkiye'ye üçüncü seferleri zamanı Türkiye'de bu konuda yaşanan sıkıntılardan söz etmektedirler. Rapor Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Organizasyonu (OSCE) Milli Azınlıklar Yüksek Komiserliği (HCNM) ile azınlık dillerinde yayın ve azınlıkların politik hayata katılımları konusunda diyalog geliştirilmelidir. Türkiye'nin Milli Azınlıkların Korunması Üzre Avrupa Konseyi Çerçeve Anlaşmasını (The Council of Europe Framework Convention for The Protection of National Minorities) ve Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartını (The European

Charter for Regional or Minority Languages) imzalamadığı raporda yer almaktadır.

Rapor Türkiye'nin kültürel haklar konusunda hiçbir ilerleme sağlamadını söylemektedir. Rapora göre 2006 yılında Hacettepe Üniversitesi tarafından yapılan bir araştırma, zorunlu göçe tabi tutulanların sayısını, daha önceki tahminlerin üzerinde, 950.000 ile 1.200.000 arasında göstermektedir. Bu insanlar kentlerin çevresinde sefalet içerisinde, sosyal, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yoksun yaşamaktadır. Zorunlu göçün temel sebeplerini altyapıda görülen ciddi sorunlar, sermaye yetersizliği, işyeri imkânlarının kısıtlı oluşu ve güvenlik sorunu oluşturmaktadır. Köy korucusu sisteminin kaldırılması için hiçbir ilerleme kaydedilmemiştir. Resmi rakamlara göre 57.000'den fazla köy korucusu mevcuttur.

Rapor aynı zamanda Türkiye'nin ekonomik durumundaki gelişmeleri de dikkate almaktadır. Bilindiği gibi Avrupa Konseyi 1993 Kopenhag toplantısında AB'ye üye olabilmek için Birlik içerisindeki pazar ekonomisine uyum sağlayacak ve rekabet baskısı ile baş edebilecek güçlü bir pazar ekonomisine sahip olunmasının gerekli olduğunu belirtmiştir.

Rapor, ekonomik büyümenin yavaşlama eğilimine girmesine bakmayarak Türkiye ekonomisi hala da yüksek oranda büyümeye devam ettiğini belirtmektedir (2005 yılında %7,4 olan reel ekonomik büyüme, 2006 yılında %6,1'e gerilemiştir). Raporda özellikle yurtiçi tüketim oranında, Mayıs ve Haziran aylarındaki finansal piyasalarda yaşanan gerginlikten sonra uygulanan sıkı para ve maliye politikalarının da etkisiyle, azalma görüldüğü ve devlet harcamalarının kontrol altında tutulduğu yer almaktadır. Ekonomide yaşanan yüksek büyümeye rağmen 2006 yılında sadece % 1,3 oranında yeni iş yerleri açılmıştır. İşsizlik oranı %8-10 düzeyini korumaktadır. İstihdam oranı %44-45 iken, kadın istihdam oranı ise %22-23'tür. İşgücü arzı ile talebi arasındaki kalite uyumsuzluğu ve işe alma ve işten çıkarma maliyetlerinin yüksekliği yeni işyerleri açılmasını engellemektedir.

Cari işlemler açığının 2005 yılında GSMH'ya oranı %6,33 iken bu rakam 2006 yılında %8'e yükselmiştir. Bu yükselmeye sebep özellikle yurtiçi talepte yaşanan azalmanın belli bir

miktarda yurtdışına kayması, yükselen petrol fiyatları ve artan kredi oranlarıdır.

2006 yılının başlarında görülen %8'lik enflasyon oranının yılsonunda %10'lara yükseldiğine değinilmekte ve buna sebep olarak döviz kuru geçişkenliği (exchange rate pass-through), hizmetler sektöründe ücret katılığı (rigidities in services) ve yüksek enerji fiyatları gösterilmektedir. Fakat bu oranın Merkez Bankasının yılsonu hedefi olan %5'in çok üstünde olduğu da kaydedilmektedir.

IMF hedefi olan %6,5'lik faiz dışı bütçe fazlası hedefi tutturulmuştur. Faiz dışı bütçe fazlası hedefinin tutturulmuş olması ve GSMH'nın güçlü artışı 2005 yılında olan % 69,6 olan brüt borç oranının 2006 yılı sonunda brüt % 60,7 seviyesine düşmesini sağlamıştır. İç borç vadelerinin 40 aya kadar uzaması ve sabit faiz uygulamasına geçilmesine rağmen borç oranı yüksek ve borç servisi küresel finans pazarı hareketlerine bağımlıdır. Yurtiçi kamu borç stokunun toplam kamu borç stoku içindeki payı 2003 yılında %55 iken 2006 yılında %65'e yükselmiştir.

Kamu Maliyesi Yönetimi ve Kontrolü Kanununun kabul edilmiş olması, Maliye Bakanlığı nezdinde çeşitli koordine ve kontrol birimlerinin yaratılması, hesapverirliklik, etkinlik ve açıklık ilkelerinin gözetilmesi olumlu gelişmelerdir. GSMH'nın %2'sine denk gelen 87 özelleştirme olayı gerçekleştirilmiştir. Rapora göre özelleştirmede gecikmeler yaşanmış ve özelleştirme programı tam olarak yerine getirilmemiştir.

Yeni işyeri kurma süresi 9 güne indirilmiştir. Rapor bu sürenin dünyadaki en kısa sürelerden biri olduğunu kaydetmektedir. Bu sebeple 2006 yılında yaklaşık 100.000 yeni işyeri açılmıştır. Fakat işyeri kurma maliyeti (750 \$ olarak tahmin edilmektedir) ise yüksekliğini korumaktadır. İşyeri kapatma maliyeti de yüksek ve uzun süreliliğini korumaktadır. İflas halinin kabulü işlemleri yaklaşık 6 yıl sürmekte ve borçların ortalama %10 kadarı kapanabilmektedir. Fikri mülkiyet haklarının korunmasına yönelik yasal düzenlemeler yetersizdir. Özellikle ticaret mahkemeleri yavaş çalışmakta ve yasaların kabulü ve uygulanması arasındaki süre çok tutmaktadır.

Özel krediler 2005 yılında %25 iken 2007 yılı ortaları itibariyle %32'ye yükselmiştir. Banka varlıklarının toplamı 2006 yılı başları itibariyle GSMH'nin %81'i seviyesinden 2007 yılı ortalarında %90'a yükselmiştir. Bankacılık sektöründe çoğunluğunu yabancı sermaye oluşturan bankaların oranı 2005 yılında %12 iken, 2007 yılı ortaları itibariyle %25'e yükselmiştir. Raporla göre makro ekonomik istikrar genelde korunmuştur. Finans piyasasındaki yaşanan son olumsuz gelişmeler iş çevrelerinde kısa dönemli belirsizliğe sebep olmuşsa da aynı zamanda ekonominin şoklara dayanıklılığını ispat etmiştir. Yeni firma açmak ve bu firmaların faaliyetleri önündeki idari engeller azaltılmıştır.

2007–2013 yıllarını kapsayan ve esas hedefleri eğitim, modernleşme ve reformlar olan yeni Milli Kalkınma Planı kabul edilmiştir.

İstihdam vergisi yüksekliğini korumakta ve işsizlik sigortasından işsizlerin sadece %4'den daha azı yararlanabilmektedir. 2006 yılında istihdam üzerindeki vergi oranı %40'dan %35'e düşürülmüştür.

2006 yılında doğrudan yabancı sermaye (FDI) girişi önemli bir artış göstererek %4,9'a yükselmiştir. İlk olarak şunu belirtmek gerekir ki Rapor, Türk medyasında yer aldığı gibi sadece Türk Ceza Kanunu'nun 301. Maddesinin yorumlanmasından daha kapsamlı bir içeriğe sahiptir. AB'ye aday ülke olarak demokratikleşme, hukuki ve iktisadi reformlar adı altında Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri çerçevesinde AB'ye uyum açısından atması gereken adımlar ele alınmıştır. AB'ye tam üye olma arzusunda olan Türkiye bu kriterlere uymalıdır. Fakat asıl üzerinde durulması gereken konu, Türkiye'ye özgü kriterlerin üretilmiş olmasıdır. AB'nin Türkiye politikası net değildir. Bu sebeple Türkiye'nin AB'ye tam üyelik zamanı ve yol haritası da belirsizdir. Her AB toplantısından bir ülkenin Türkiye ile ilgili alınacak bir kararı veto ettiği haberi gelmektedir. Bir zamanlar Yunanistan ve Güney Kıbrıs, daha sonra Danimarka, Avusturya, Fransa ve diğerleri. Türkiye ile tam üyelik müzakereleri başlarken hiçbir aday ülkeye uygulanmayan Türkiye'nin üyeliğinin AB'nin "kabuledebilirlik" şartına bağlanması ve bu konunun Türk kamuoyunda tartışılmamış olması düşündürücüdür. AB

kamuoyunda Türkiye'nin AB üyeliği karşılığının %80'lere kadar çıkması, Türkiye'nin AB tam üyeliğinin sadece Kopenhag kriterlerinin yerine getirilmesi ile mümkün olmayacağını ve bu sürecin sancısız olmayacağını göstermektedir.

Bir AB Parlamentosu üyesine Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği ile ilgili düşüncelerini sorulduğunda şu cevabı vermişti: "Biz Türkiye'den sadece Kopenhag ve Maastricht kriterlerini yerine getirmesini beklemiyoruz. Bunlar zaten yapılması gerekir. Bunlarsız AB'ye tam üyelik mümkün değil. Bizim Türkiye'den ilave olarak beklediğimiz Türkiye'nin bize uymasındır". Vurgulanmak istenen Türkiye'nin farklı değerlere sahip olduğuydu.

Türkiye AB'ye tam üye olmalıdır. Hiçbir şekilde tercihli ortaklıktan veya ikinci sınıf üyelikten söz edilemez. Tüm siyasi düşünceleri bir tarafa bırakırsak ve sadece rasyonel ve bilimsel temellere dayanarak düşünürsek, bu üyeliğin hem AB'ye, hem de Türkiye'ye yarar sağlayacağı kaçınılmazdır. Fakat Türkiye'nin bu üyelik için uyması gereken kriterler, diğer ülkelere uygulanan kriterlere uygun olmalıdır. Bu kriterler de bildiğimiz gibi Kopenhag kriterleridir. Bir diğer konu daha Türkiye, AB istediği için demokratikleşme, hukuki ve iktisadi reformları hayata geçirmemelidir. AB istese de istemese de ve ufukta AB üyeliği görünse de görünmese de, bu reformlar Türk halkının refah artışı için yapılmalıdır.